

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 15.

V Ljubljani, 15. avgusta 1889.

Letnik II.

Odrtgavanje preoblega sadja.

Eno najvažnejših del pri pritikavcih je gotovo odtrgavanje preobilih plodov. Pogostoma že v drugem ali v tretjem, navadno pa v četrtem letu so pritikavci, če človek ž njimi pametno ravna, s sadnimi popki kar posejani, ter je že precej lahko spoznati, da ne bodo mogli vseh razviti. Ne sme se pa prepuščati slučaju, koliko in kateri sadovi naj se razvijo, ampak odstraniti jih je, kar jih je preveč. Že osmi ali deveti dan po cvetji vidimo, da so nekateri sadovi odebeleli, dobili debelejšo peclje ter da postajajo večji od drugih. To dokazuje, da so oplojeni. Navadno so od šestih do devetih sadov, ki so pri jablani ali hruški na enem kobulu, dolnji najmočnejši in najlepši, in se torej odtrgajo iz srede, tako da ostaneta v enem kobulu le dva ali trije, pa še ti se hranijo le redkokedaj. Vsi sadovi se pa ne smejo ob enem potrgati, ker jih še treba, da pritezajo sok. Ko bi kar porezali nepotrebne sadove, zastalo bi pretakanje soka. Če pa sadove odrezujemo polagoma drug za drugim, ne ustavi se sok nič, ampak s sokom, katerega bi bili porabili potrgani sadovi, okoristijo se ostali. Čez štirinajst dni ali tri tedne, ko se je odtrgal kak sad, odtrga se drugi in čez toliko časa zopet tretji, pri čemer se pri pri vsakem kobulu odtrgajo vsi sadovi do enega.

Pri tem je pa posebno na to gledati, da sadje puščamo onod, koder je prav dosti perja, kajti tod se najpopolneje razvijajo. To je čisto naravno, kajti sadovi ne dobivajo hrane svoje neposrednje iz korenin, ampak iz perja, ki jim jo pripravlja s pomočjo solčne svetlobe. Sad, ki ima le malo ali pa nič perja okrog sebe, mora usahniti. Odrtavati se pa morajo sadovi tako, da se od dveh sadov, ki sta blizu drug drugega, eden odtrga, tako da so ostali sadovi enakomerno razdeljeni po drevesu.

O visokosti sadnega drevja.

Deblo je nekaj, jarek po katerem krožijo snovi, ki jih srkajo korenine, listje pa predelava. Kolikor višje je deblo, toliko počasneje se debeli, to pa zato, ker redilne snovi k poganjkom močnejše teže nego k obodu debela, koder ni delavnih poganjkov in pretvarjajočega listja. Temu nedostatku pomagamo, če prerežemo lubad, koder hočemo deblo okrepiti. K zarezi prične sok čvrsteje pritakati, in s tem se deblo zdebela. Mlado drevje z visokimi debli potrebuje torej dolgo časa kola. Pri drevji z nizkimi debli je razmerje v rasti ugodnejše, in drevje postane krepko.

Za umno sadjarstvo so v obče drevesa z nizkimi debli boljša, in to iz gori navedenega vzroka ter zaradi lažjega obiranja in oskrbovanja. V južnih Tirolah,

koder pridelujejo fino namizno sadje, imajo najrajši 1 do 1.4 ^m/ visoka debla, in to z vso pravico, ker drug dohodek od zemlje pod drevesom je tako manjšega pomena. Drugod zopet imajo gospodarji rajši visoča debla, in dosti je takih, ki jim je visokodebelnato drevo le tako, ki ima najmanj 2 ^m/ visoko deblo. Taka visokost je pa tam na mestu, koder drevje ne sme ovirati prometa, na pr. po njivah in ob cestah. Tudi po krajih, koder so hudi mrazovi, boljša so visoka debla, ker je mraz niže zmerom jači nego više, in ker visokim deblom krone laže ohranimo mraza nego nizkim. Pa tudi po pašnikih imamo rajši visoka drevesa, ker živina ne pride tako lahko do listja. V obče smemo reči: Nizka debla je priporočati za fine vrste po dobrih legah, koder gledamo več na kakovost sadja nego na množico, visoka debla pa so priporočena za pridelovanje sadja po njivah, pašnikih, potih itd., koder nam je tudi do obilega pridelka, če tudi na škodo kakovosti.

Nedragi zidovi za rastlinjake, zgodnje grede in vrte.

Jako velike važnosti je, da se brez velikih stroškov napravijo trdni in dobri rastlinjaki. Kjer nista kamenje in opeka po ceni, tam je gledati, da se dobi nedrago gradivo za zidanje. Tako gradivo je premogova žindra. Če se fino stolče in pomeša z ugašenim apnom, dobimo tvarino, trdo kakor kamen, kateri pa vreme še manj škoduje. — Izkoplje se zidu primeren temelj, in postavi iz desek narejen oboj, v katerem je ravno toliko prostora, kolikor bodi zid debel. Najprimernejša visočina je 70 [%]m. Palice, ki se denejo mej deske, morajo biti tako pritrjene, da se lahko proč vzemo. Kadar je oboj narejen, naredi se rečena zmes, pa ne prečista, ter se ž njo oboj napolni. Da se bolj utrdi, tolče se z lesenim tolkalom, dokler se kaj udaje. Potem se pa pusti tvarina na miru. Kadar se dobro strdi, odstranijo se deske. Če se hoče više zidati, postavi se oboj na narejen zid, in ravnati je, kakor smo povedali. Ometati zidu ni treba. Tudi gnojne grede se na ta način lahko in po ceni napravijo.

Sadjarjem zelo koristen hroščec.

K najkoristnejšim hroščem štejemo tudi nekatere iz vrsti tako imenovanih obličastih ali kroglastih hroščev, med katerimi naj omenimo le polonice ali plevice (*coccinella septempunctata*), ki je povsod dobro znana in katera se kot ličinka in kot hrošč z listnimi ušicami in drugimi enakimi živalcami hrani. Kdor pa ve, v kolikem številu se listne uši v v poletnjem času plode in koliko škode te majhne živalce delajo po rastlinah, sadnem drevju in po drevesnicah, gotovo bo tudi rad pripoznal veliko korist takih žužkov, ki pobirajo listne uši, a polonica jih še največ pospravi v svoj želodček.

Pod. 29.

Z gotovostjo lahko rečemo, da bi bil ves naš trud in marljivost zastonj, pa tudi sadno drevje, hmelj, zelje itd. ne moglo uspešno rasti, ako ne bi listne uši toliko srditih sovražnikov imele med žužki.

Pridejana podoba 29. predstavlja mično živalco nekoliko povečano, zraven tiskana črtica pa kaže njeno naravno velikost.

Le pogledimo n. pr. drevo, na katerem se je zaplodilo nekoliko uši, kar se prav lahko pozna po mladikah, ki se suše in po listju, ki se zvija, kakor tudi po nekem lepkem soku, od ktereга listje lepo svetlo postaja. V začetku je teh uši malo, toda kmalu se tako razplodijo, da so ž njimi pokrite vse mladike in

vsak list, po mladikah in vejah se širijo ter muzgo iz listja in mladik tako iz-pijajo, da drevo zastaja v rasti, pa se tudi večkrat popolnoma posuši. Ako si stvar natančneje ogledamo, našli bomo poleg drugih žužkov, ki prav marljivo po-birajo uši, gotovo tudi polonice, in sicer največ rdečih, s sedmimi črnimi pikami opisanih, in če preiskujemo tudi velo, zvito listje, prepričali se bomo kmalu, da so izginile listne uši, in namesto njih našli bomo le še njihove mešičke ali pa črvom podobne majhne živalce, ličinke, med katerimi je tudi veliko takih, ki imajo po šest nog; te poslednje so polonične ličinke, ki so po drevju prav do čistega ob-rale listne uši.

Predno z jezo in nevoljo grde in požrešne uši z listjem vred osmukamo in poteptamo, treba je pogledati, ako morebiti ne opravljajo dela svojega uže te majhne živalce, ki bi listne uši mnogo hitreje in bolje pokončale, nego je nam to mogoče.

Jesenske rože.

Vsak ljubimec rož ve, ceniti tiste vrste ki nas razveseljujejo s svojim cvetjem še pozno jeseni. K njim prištevajo najbolj „burbonke“ in „teje.“ Posebno burbonke se jeseni še enkrat prav bujno razcveto, a se slednjič vender umaknejo jesenskemu mrazu, teje pa neprenehoma cveto, dokler jih hud mraz resno ne ustavi, Remontank je malo, ki bi kaj prida cvele jeseni, le če so ravnokar presajene, ali če sledi suhemu poletju ugodna jesen. Dostikrat zadostuje najjednostavnejša naredba, da obvarujemo popke mraza, kar je zlasti tam vredno, koder pospešuje razcvitanje ugodna solnčna lega.

Najbolj kazne so, kakor smo gori rekli, burbonke in teje. Najtrdnejša je vrsta „mademoiselle Lombard“. Ta vzdrži na planem na visokem deblu 5° mraza, ne da bi vidna trpela kaj škode; oblika in barva sta ji brez hibe, a malo vonja. Vrsta „Marie van Houke“ je ravno imenovani glede barve in oblike podobna, pa je vender nekoliko občutljivejša za mraz. „Safrano“, „safrano à fleur rouge“, „madame Falcot“, „Adam“, „Ophirie“ in enake vrste prenesejo 2 do 3° mraza ter imajo prednost, da se lepo razcvitajo celo ob neugodnem deževnem vremenu. „Gloire de Dijon“ „belle Lyonnaise“ „madame Bérard“ pretrpe tudi ta mraz, morajo pa imeti za razcvitanje ugodno vreme, ker zunanje poškodovano cvetno listje ovira razcvit. Vse bele rože so glede mraza bolj občutljive, še celo stara vrsta „souvenir de la Malmaison“ ne prenese veliko mraza. „La France“ je tudi precej neobčutljiva, le nekaj težko se ji cvet razvije in je brez vonjave. Najmanj občutljive a najbolj hvaležne so bengalke, ki šele jeseni cveto najlepše in najpopolneje. Skromne in neizbirčne glede obdelovanja, kakeršne so bengalke, dobile bodo gotovo zopet več ljubimcev.

Raznotere vrtnarske reči.

Drevje presaditi, ko je uže ozelenelo. To delo opraviš brez škode pre-sajenemu drevesu, ako ga z zemljo vred presadiš, tako le: Okolo drevesa, katero hočeš presaditi, naredi nekaj dni poprej 10 do 12 centimetrov širok jarek, pa tako globok, da sega tako daleč kakor kořenine, ter ga napolni večkrat z vodo. Ko je zemlja dobro premočena, ni več težko drevesa iz tal s prstjo vred potegniti.

Kako je mogoče imeti sveže kolerabe pomladi? Če se začetkom julija posejejo steklene kolerabe, prirastejo do jeseni majhne glavice, ki so pa še premajhne za kuho. Predno se začne mraz, privzdignimo jih iz zemlje z nekoliko prstjo po koreninah in postavimo jih v klet v pesek, s katerim vse gomolje

pokrijmo do srčnih peres, druga pa porežimo. Pesek glejmo, da bode ves čas zmerno vlažen. Gomolji do pomladi toliko zrastejo, da so za kuho.

Proti mazanju sadnih dreves s katranom (terom). Popotni učitelj Mertens na Nasavskem je pri nekem predavanju govoril o tem, kako bi se zavarovala drevesa, da bi jih ne poškodavali zajci. Mnogi kmetovalci namažejo drevje s špehovo kožo, govejim lojem ali pa s katranom. To sredstvo je škodljivo sadnemu drevju, ker se zapro luknjice mlademu lubu. Če se namaže drevo s tolščo, polagoma zamre vrhni lub in se začne lupiti v majhnih, suhih koscih; zaradi tega začne deblo zaostajati v rasti na debelost in se pozneje ne more upirati vremenskim nezgodam. S tolščo namazanega drevesa se zajci ne lotijo, a tolšča vabi nič manj lačne zimske cestne krokarje, ki so vlani po besedah gospoda Demmerja v Winklu ves lub s tolščo namazanega drevja objedli in obkljuvali. Ravno tako nevarno je drevesca mazati s katranom; s tem se ne usmrti le lub, temveč sčasoma pokonča se vse drevo. Pri Limburgu ali Lahnu je 36 dreves se posušilo, ker so jih namazali s katranom, da bi jih zajci ne objedali. Najbolje obvarujemo debelca zajcev, če jih obežemo s trnjem, dasi to tudi stane truda.

Pokončavajte sršenova gnezda! Vsaka sredi junija pokončana osa ali sršenka je matica, katera ima lahko 10.000 naslednikov. Na korist čebelarstvu in vrtnarstvu je, da se njihova gnezda razdirajo, ker polove mnogo čebel, obgrizujejo grme in v pozni jeseni objedajo lubje.

Pokončavanje listnih uši po jablanih. Mlademu dravju se listne uši hitro in lahko preženo, če se vsa mesta, po katerih so uši, namočijo z zmesjo milne raztopine in tobakove vode. V ta namen raztopi v 20 litrih vode, v kateri si poprej namočil $\frac{1}{2}$ kilograma navadnega tobaka ali pa ostankov smodek, in namaži z mehkim čopičem te tekočine po listih. Zidarski čopič, kakeršen rabi za beljenje, je za to jako pripraven. Listne uši se v vsled tega popolnoma poizgube z drevja, in če si deo opravil pazljivo, da ni nobeno mesto, kjer so bile uši, ostalo suho, ni treba ponavljati, kajti uspeh je gotov. Če nekaj dni ne zapaziš več nobene listne uši, ter ni dežja, moraš drevje očistiti, škropč ga z vodo, na kar hitro opaziš, da se je nekako pomladilo. Tako ravnanje drevju nič ne škoduje in stane le malo.

Svežih kumar si na naslednji način lahko pripravimo za pozno zimo. Kumarne peške vsadimo v grede, kjer je vsejano glavnato zelje. Pazimo pa dobro, kdaj se začena zelje zapirati, kajti tedaj treba razvijajoče se ali že na pol vzraši kumare položiti vsako posebe glavi v votlino pa stebela vanjo napeljati. Zeljni listi (vehe) bodo kmalu zaprli kumaro. Kadar je zelje zrelo, odreži na obeh straneh kumarno steblo ter spravi zelje v kak prostor, kjer ni mraza. Kumara ostane tako dolgo sveža, dokler ne odpraviš veh, ki jo zaodevajo.

Strugotine za spravlanje sadja. Ni je boljše in čistejše reči za spravlanje sadja, nego so strugotine. Seno, slama in mah bi se prav nič ne smeli rabiti, kajti te snovi se navzamejo vlage, a sadje postane umazano in zaduhlo, če je dolgo v njih. Če se pa sadje pošlje trdno vloženo v strugotine, ostalo bode čisto in brez peg ter ohranilo dober okus.

Za šparglje je živalski gnoj najboljši in najpripravnejši. Na Brunšviškem, kjer je pridelovanje špargljev jako razvito, gnoje špargljeve njiye po trikrat s hlevnim gnojem in porabijo ga vselej po 500 centov za hektar. Če hočeš ob enem rabiti še umetnega gnoja, vzemi 4 cente žveplenokislega kalija, 4 cente čilskega salpetra, 4 cente superfosfata in 20 centov laporja za hektar. Umetni gnoj se malo zakoplje ali zagrebe